

УДК 341.1

DOI: 10.15587/2523-4153.2022.259731

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Л. І. Купченя

How to cite:
Kupchenia, L. (2022). Concept of sustainable development in the system of international environmental law. ScienceRise: Juridical Science, 2 (20), 29–33. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.259731>

The essence of the concept of sustainable development and its significance for environmental protection by means of international law are analyzed. For this purpose, foreign and domestic scientific literature is researched, as well as legal documents, which formulate the goals of sustainable development. It is proved, that the concept of sustainable development should be considered in the system of international law in general, and in International Environmental Law in particular. This approach is due to the consequences of the global economic crisis, COVID-19 and Russia's military aggression against Ukraine. Since the maintenance of international order depends on sustainable development, the main goals of sustainable development are listed, the implementation of which guarantees stability in the world, which should be the basis of international law. Implementing the goals of sustainable development, restoring balance in nature and international relations are expected to be provided by individuals, so understanding the essence of global social processes is extremely important, which indicates the relevance of the study. The development trends of such an international organization as the World Trade Organization, which intensified its activities after the Russian invasion of the sovereign territory of Ukraine on February 24, 2022, are analyzed separately, in particular on issues, such as food security. At the same time, the necessity of using legal, in particular judicial, methods of resolving disputes between WTO members along with diplomatic ones was argued. In general, this work is based on the statement about the importance of implementing the concept of sustainable development to minimize risks, in particular in the field of nuclear safety. It is the priority of stable development of the states that ensure the operation of nuclear power plants that will guarantee global environmental security, which determines the essence of international environmental law, the content and direction of the legal norms that shape it

Keywords: concept of sustainable development, international order, system of international environmental law

© The Author(s) 2022

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Глобальні проблеми, що доводиться нині вирішувати людству, переконливо свідчать про важливість партнерства заради стійкого розвитку. Слід погодитись, що саме ця ціль сталого розвитку з-поміж 17 глобальних цілей є «вишенькою на торті» [1], оскільки виключно спільними зусиллями можна досягти стабільності, що особливо важливо в контексті наслідків COVID-19 та агресії Російської Федерації, яка призвела до руйнування системи співпраці та порушення засад співробітництва держав. Незважаючи на те, що збройні посягання на суверенну територію України тривають з 2014 року, наразі стабілізація ситуації є особливо актуальною. Економічні та людські ресурси нашої держави виснажені, і, хоча опір агресору чинити можна ще десятиліттями, однак саме мир на українській землі є гарантією світової безпеки, зокрема у зв'язку із наступним. Загальновідомо, що Україна відмовилась від ядерної зброї, адже як ніяка інша держава відчула небезпечність «мирного атома» та безглуздість гонити озброєнь. Увесь час своєї незалежності побудовані ще за радянської доби атомні електростанції працювали безпечно, без витоків радіації, з інформуванням населення про екологічну ситуацію загалом та ядерну безпеку зокрема. Значна частина українського населення (належу сюди і я, 1985 року народження), на собі та своїх близьких відчула вплив якості довкілля на здоров'я та благополуччя. Очевидно, що у корінних українців екологічна безпека є в пріоритеті. Разом з тим неможливо гарантувати справну роботу атомної енергетики на території, промисловість та інфраструктура якої руйнується, а людям пропонують по кілька разів на добу переміститись в укриття, причому щоразу, ясна річ, невідомо, як довго триватиме повітряна тривога і скільки життів вона забере, скільки людей залишаться без житла, роботи, улюблених місць для відпочинку і, що доречно зараз, для оздоровлення та реабілітації.

Тож питання міжнародно-правового забезпечення сталого розвитку, що є предметом цього дослідження, потребує актуалізації в контексті реальної загрози довкіллю. Усім відомі факти витоків запасів аміаку на обстріляних агресором заводах, загибелі мільйонного поголів'я птиці на птахофабриках тощо свідчать про взаємозв'язок стану безпечності навколишнього природного середовища та

дотримання принципів міжнародного права. Разом з тим зростає ймовірність серйозніших аварій, нейтралізація яких малоімовірна так само швидко і злагоджено, як у мирному 1986 році.

2. Літературний огляд

Хоча порушення агресивною війною РФ проти України основних принципів міжнародного права досліджено на монографічному рівні ще у 2015 році, питання реалізації концепції сталого розвитку в міжнародному екологічному праві потребує додаткового вивчення з урахуванням сучасних реалій. Так, у роботі О.В. Задорожного розкрито правову природу та сутність основних принципів як фундаменту сучасного універсального міжнародного правопорядку та проаналізовано їх [2]. Але залишилися невирішеними питання, пов'язані з реалізацією принципу сталого розвитку. Причиною цього є об'єктивні труднощі, пов'язані з необхідністю залучення знань з таких галузей юридичної науки, як міжнародне право, екологічне право та аграрне право (в частині правової регламентації сільського господарства нормами права Світової організації торгівлі). Варіантом подолання відповідних труднощів може бути застосування комплексного підходу в дослідженні.

Також важливо врахувати, що пандемія COVID-19 призвела до неочікуваних змін у міжнародному порядку, зокрема до так званого консервування міжнародних відносин. Як слушно відмітили А.В. Духневич та Н.В. Карпінська, ослаблення СВС СОТ потягне ослаблення позицій супутніх організацій в орбіті СОТ, оскільки їх рекомендації користувалися, передусім, авторитетним захистом СОТ. Проблеми, які зараз переживає СВС СОТ, мають ретроградний характер [3, с. 77]. Це дає підстави стверджувати, що дослідження, присвячене оновленню міжнародних відносин за участю, зокрема, СОТ та значенню концепції сталого розвитку у спрямуванні цього процесу, є своєчасним та актуальним.

У роботі проф. А.М. Статівки, показано, що трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки мають обумовлюватись екологічним імперативом [4, с. 22]. Доречно застосувати такий підхід і по відношенню до міжнародної економіки загалом. З огляду на наведене заслуговує на увагу також монографія доц. Т.В. Курман «Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення». У ній розширено понятійно-категоріальний апарат аграрно-правової науки, зокрема, через формулювання дефініцій нових понять та вдосконалення існуючих, таких як «сільськогосподарське виробництво», «агросфера», «органічне сільське господарство», «екологізація сільськогосподарського виробництва», «продовольча безпека», «альтернативні форми сільгоспвиробництва» тощо. Вперше в аграрно-правовій науці визначено поняття й особливості сталого розвитку сільськогосподарського виробництва як правової категорії [5]. Зазначені результати дослідження доцільно продовжити та поглибити, з урахуванням розвідок Н. О. Рибак, Л. І. Тертичної, які проаналізували окремі аспекти сталого розвитку [6], а також зарубіжних науковців Н. Е. Daly, Dennis L. і Donella H. Meadows [7], Alexandre Kiss, Dinah Shelton [8], праці яких містять аналогічні висновки. Окрема увага концепції сталості в міжнародному праві приділена В. В. Новицьким, який зазначив, що на порозі ХХІ століття ця багатогранна правова категорія поступово входить як до національного, так і до міжнародного права [9]. Все це дає підстави для проведення комплексного дослідження на межі міжнародного, екологічного та аграрного права. Щодо категорії «система», то її досить глибоко дослідила Т.В. Курман, узагальнивши, що у реаліях сьогодення термін «система» знайшов широкое використання в спеціальній літературі і визначається як складний, багатоаспектний [10, с. 124].

Таким чином, додаткового дослідження потребує питання правового забезпечення реалізації концепції сталості в системі міжнародного права охорони довкілля (International Environmental Law) у контексті глобалізаційних змін та викликів сьогодення.

3. Мета та завдання дослідження

Метою роботи є дослідити особливості реалізації концепції сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

1. Обґрунтувати актуальність реалізації концепції сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля.
2. З'ясувати сутність таких понять, як «концепція сталого розвитку» та «система міжнародного права охорони довкілля».
3. Встановити особливості реалізації концепції сталого розвитку в умовах глобалізаційних змін.
4. Проаналізувати окремі правові документи, що регламентують питання сталого розвитку.

4. Матеріали та методи

Методологічну основу цього дослідження становлять загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, застосування догматичного методу сприяло з'ясуванню змісту пра-

вових документів, що визначають цілі сталого розвитку. Діалектичний метод сприяв аналізу таких понять, як концепція сталого розвитку, система міжнародного права охорони довкілля. Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою використання світового досвіду реалізації концепції сталого розвитку. Методи дедукції, аналізу та узагальнення використовувалися з метою вивчення доктринальних положень з досліджуваного питання. Системно-функціональний метод дав змогу проаналізувати наявну наукову літературу, що висвітлює окремі питання реалізації концепції сталого розвитку.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Міжнародний порядок – поняття, сутність якого обумовлюється численними факторами, серед яких розвиток суспільства, виробничих сил, стан довкілля, інтенсивність дипломатичних відносин. Проаналізувавши досить ґрунтовно означену дефініцію, Набі І. М. А. підсумував, що поняття «міжнародний порядок», зміст якого традиційно пов'язаний з міждержавними відносинами, необхідно відрізнити від світового порядку», зауважує П. Циганков... Автор характеризує «міжнародний порядок» – в інституціональному значенні, як «такий механізм міжнародних (насамперед міждержавних) відносин, який покликаний забезпечити основні потреби держав та інших інститутів, створювати і підтримувати умови їх існування, безпеки і розвитку» [11, с. 95].

Глобальні зміни у світі, спровоковані пандемією та агресивними діями окремих держав, вимагають оновлення усталеного міжнародного порядку, врегульованого нормами міжнародного права. Особливу увагу слід приділити правовій регламентації збереження довкілля.

Саме тому, як справедливо зазначає А. М. Статівка, трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки повинні здійснюватися із врахуванням екологічного імперативу, а концептуальним підґрунтям формування державного регулювання сільського господарства повинна стати концепція сталого розвитку [4, с. 22]. Наведені твердження, без сумніву, стосуються і змін в міжнародному порядку загалом, наочно демонструючи зв'язок та взаємовплив частини й цілого.

З приводу останнього, доц. Т.В. Курман слушно підсумувала, що термін «система» вживався ще у працях І. Канта, який під системою розумів єдність багатоманітних знань, об'єднаних однією ідеєю. Філософська наука визначає систему як сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, що утворює певну цілісність, єдність. В економічній літературі зазначається, що система – це сукупність окремих частин, об'єднаних у ціле, що породжує певну нову якість, якої не мали частини, з яких складається система. Інакше кажучи, система може мати властивості, які відсутні в частин. Або система – це ціле, що більше суми його частин. Підтримується дана думка і в юридичній літературі [10]. Тож доцільно прояснити, що являє собою система міжнародного права охорони довкілля (International Environmental Law). Очевидно, що базуючись на спільних принципах, ця галузь міжнародного права включає міжнародно-правову охорону атмосферного повітря, водного середовища, біологічного різноманіття, історичної та культурної спадщини. І в цій стрункій системі сталий розвиток є концептуальним принципом, в основу якого покладено Цілі сталого розвитку. Криза, посилення нестабільності, інтеграція до європейського і світового співтовариства спричинили необхідність застосування нових й ефективних ресурсів, інструментів та новітніх концепцій господарювання, зокрема Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals – SDG), затверджених на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р. [6, с. 34].

Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку, яка відбулася у Ріо-де-Жанейро (1992 р.), затвердила спільний програмний документ «Порядок денний на XXI століття». У ньому було зафіксовано, що лише сталий розвиток суспільства дозволить узгодити економічні та соціальні чинники розвитку, а також задовольняти потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням. У рамках підготовки Конференції ООН зі сталого розвитку Ріо+20 (2012 р.) розпочалася робота з формулювання нових цілей розвитку – Цілей сталого розвитку (SDG) – на наступні п'ятнадцять років – до 2030 року, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» визначає 17 цілей (SDG) та 169 завдань розвитку, зокрема забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці (SDG 3); сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх (SDG 8); створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям (SDG 9) [12]. Усі 17 Цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки розвитку України знайшли своє відображення у вітчизняному законодавстві [13].

Принагідно слід відмітити, що поняття «стійкий» («сталій») розвиток з'явилося ще в 80-х роках ХХ ст. У заключному документі Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища й розвитку під керівництвом прем'єр-міністра Норвегії Г. Х. Брутланд «Наше спільне майбутнє» (Our Common Future) (1987 р.) стійкий розвиток було визначено як «розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [14].

З того часу поняття сталого розвитку набуло концептуального характеру. Загалом концепція розуміється як система поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; ідея чи план нового, оригінального розуміння; конструктивний принцип художньої, технічної та інших видів діяльності [15].

В основу нової концепції сталості покладено «людиноцентричність» як аксіологічну основу розвитку, що передбачає «інклюзивність» сталого розвитку, тобто «нова сталість» повинна приносити користь людям і має формуватися за участю всіх людей, включаючи молодь та дітей. Суттєвим аспектом нової концепції сталості є визнання важливого значення для сталого розвитку і нашого спільного майбутнього гендерної рівності і розширення можливостей жінок. Це передбачає забезпечення рівних прав та можливостей для жінок у політичному житті та прийнятті економічних рішень, у тому числі розподілі ресурсів і усунення будь-яких перешкод, які дозволяють жінкам бути повноправними учасниками в економіці. Це потребує, зокрема, здійснення законодавчих та адміністративних реформ з метою надання жінкам рівних прав з чоловіками економічних ресурсів, включаючи доступ до власності і контролю над землею та іншими формами власності, кредитами, спадщиною, доступ до природних ресурсів та нових технологій. Таким чином, концепція сталості суттєво еволюціонувала та на порозі XXI століття являє собою багатогранну правовому категорію, яка поступово входить як до національного, так і міжнародного права та включає у себе весь спектр прав людини, необхідних для забезпечення виживання та розвитку людства [9].

У спеціальній літературі з цього приводу зазначено, що базовою ідеєю концепції сталого розвитку виступає інтеграція трьох компонентів – економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища. Всі три компоненти мають бути врівноважені, заперечується пріоритетність жодного з них у підходах до регулювання та прийняття управлінських чи господарських рішень на всіх рівнях [16, с. 235].

Підґрунтям концепції сталого розвитку є цілі сталого розвитку, також відомі як Глобальні цілі, були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку [17].

Важливо, що Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку. Кожну глобальну ціль було розглянуто з урахуванням специфіки національного розвитку. Протягом 2016-го року в Україні було проведено низку національних (4) та регіональних (10) консультацій. За результатами консультацій можна зробити висновок, що національні ЦСР слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування [18].

Окремо слід наголосити на необхідності стабілізації діяльності міжнародних організацій, за участі яких підтримується усталений міжнародний порядок. Так, кілька разів у зв'язку неможливістю гарантувати епідемічну безпеку делегатам, відкладалось проведення Міністерської конференції МК-12 Світової організації торгівлі. Напередодні нападу РФ на Україну, а саме 23 лютого 2022 р., було прийнято рішення призначити МК-12 на 12-15 червня 2022 р. [19]. Подальша підготовка до проведення зазначеного заходу, що постійно відображалась на офіційному сайті СОТ, свідчить про усвідомлення організаторами та учасниками конференції невідкладності вирішення актуальних питань, зокрема у сфері сільського господарства, забезпечення продовольчої безпеки, подолання наслідків пандемії, а також щодо розблокування українських портів [20]. Щодо небажаних тенденцій у розвитку права СОТ, у спеціальній літературі також відмічено, що у зв'язку з фактичною відсутністю Апеляційного органу, який кристалізував більш-менш одноманітну юридичну практику, міцне судове начало у системі міжнародної торгівлі, СВС СОТ повертається до епохи дипломатичного врегулювання суперечок – фактично до епохи ГАТТ [3, с. 77]. Наведене вище має бути враховано учасниками МК-12, адже дипломатія може лише тимчасово замінити правові засоби врегулювання міжнародних відносин.

Недоліком цього дослідження слід вважати недостатньо глибокий аналіз питання проведення 12–15 червня 2022 р. Міністерської конференції МК-12 Світової організації торгівлі. Це може бути предметом подальших наукових розвідок. Надалі доцільно підсумувати результати МК-12 з метою визначення тенденцій у розвитку міжнародних відносин, зокрема у частині стабілізації світової економіки та гарантування продовольчої безпеки мирних держав.

7. Висновки

Підсумовуючи дослідження особливостей реалізації концепції сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля, зроблено такі висновки:

1. Питання реалізації концепції сталого розвитку в системі міжнародного права охорони довкілля набуло особливої актуальності у зв'язку з загостренням глобальних екологічних, епідеміологічних та гуманітарних проблем.

2. Такі поняття, як «концепція сталого розвитку» та «система міжнародного права охорони довкілля», є у цілому дослідженими в межах юридичної науки. Разом з тим усвідомлення взаємодоповнюваності міжнародного, екологічного та аграрного права, дає змогу конкретизувати базову термінологію. З'ясовано, що система міжнародного права охорони довкілля (International Environmental Law) являє собою галузь міжнародного права, що базуючись на спільних принципах, включає міжнародно-правову охорону атмосферного повітря, водного середовища, біологічного різноманіття, історичної та культурної спадщини. І в цій стрункій системі сталий розвиток є концептуальним принципом, в основу якого покладено Цілі сталого розвитку.

3. В умовах глобалізаційних змін реалізація конкретних Цілей та завдань сталого розвитку має враховувати мінливі життєві реалії.

4. Питання сталого розвитку регламентують окремі правові документи, що визначають цілі сталого розвитку на міжнародному рівні та деталізують їх з урахуванням особливостей правових систем держав та міжнародних організацій.

Наостанок слід наголосити на важливості забезпечення сталого розвитку засобами міжнародного права, що посприє стабілізації екологічної ситуації у світі загалом та в Україні зокрема.

Конфлікт інтересів

Конфлікт інтересів відсутній.

Подяки

Щиро вдячна редакції журналу Journal «ScienceRise: Juridical Science» за безоплатну публікацію статті у цей складний для усіх нас час збройної агресії РФ проти України.

Література

1. Цілі сталого розвитку (2021). Available at: <https://business.dii.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku> Last accessed: 16.06.2022
2. Задорожній, О. В. (2015). Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права. Київ: К.І.С., 712.
3. Духневич, А. В., Карпінська, Н. В. (2021). Роль апеляційного органу СОТ в сучасних реаліях. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права, 75–78.
4. Статівка, А. М. (2011). Концепція сталого розвитку – основа державного регулювання екологічної політики в сільському господарстві України. Проблеми розвитку аграрного та земельного права України, 20–24.
5. Курман, Т. В. (2018). Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення. Харків: Юрайт, 376.
6. Рибак, Н. О., Тертична, Л. І. (2019). Деякі аспекти забезпечення сталого розвитку. Сталий розвиток сільського господарства: глобальні зміни та національні особливості досягнення, 34–36.
7. Meadows, D. H., Randers, J., Dennis, L. (2004). The Limits to Growth (Updated). The 30-year Update by. Meadows: Earthscan, 362.
8. Kiss, A., Shelton, D. (2021). International Environmental Law. BRILL, 903.
9. Новицький, В. В. (2014). Концепція "сталості" у міжнародному праві XXI столітті у контексті захисту прав людини. Закарпатські правові читання, 173–177.
10. Курман, Т. В. (2017). Система заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва: поняття, ознаки, зміст. Право і суспільство, 1, 123–128. Available at: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/1_2017/part_1/24.pdf Last accessed: 16.06.2022
11. Набі, І. М. А. (2014). Основні відмінності між поняттями міжнародного та світового порядку в рамках теорії міжнародних відносин. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 1 (123), 95–101.
12. 17 Goals to Transform Our World. Available at: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/> Last accessed: 16.06.2022
13. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (2019). Указ Президента України № 722/2019. 30.09.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
14. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Available at: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> Last accessed: 16.06.2022
15. Концепція. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3256 Last accessed: 16.06.2022
16. Малишева, Н. Р., Ковтун, О. М. (2021). Природоохоронне право України у контексті глобалізаційних викликів. Часопис Київського університету права, 1, 234–239.
17. What are the Sustainable Development Goals? Available at: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> Last accessed: 16.06.2022
18. How the UN supports the Sustainable Development Goals in Ukraine? Available at: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> Last accessed: 16.06.2022
19. Twelfth WTO Ministerial Conference. Available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/mc12_e.htm Last accessed: 16.06.2022
20. WTO response to the pandemic, trade and food security take centre stage at MC12. Available at: https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/mc12_13jun22_e.htm Last accessed: 16.06.2022

Received date 12.04.2022

Accepted date 19.05.2022

Published date 28.06.2022

Купчення Лідія Іванівна, Кандидат юридичних наук, кафедра підприємництва і права, Полтавський державний аграрний університет, вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, Україна, 36003

E-mail: lawyer@ltava.org